

Kamusal Açık Mekânlarda Dönüşümün Kimlik ve Anlama Olan Etkileri, Samsun Milli Fuar Alanı Örneği

İrem DİNÇLER

*Yüksek Mimar, Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Bina Bilgisi Programı
iremdinciler@gmail.com*

İlknur TÜRKSEVEN DOĞRUSOY

*Prof. Dr. Öğretim Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Bina Bilgisi Programı
ilknur.turkseven@deu.edu.tr*

ÖZET

Kamusal açık mekânlar, gündelik yaşantımızda sosyal, kültürel açıdan önemli yer tutan, kentlilere vatandaşlık bilinci, sosyalleşme imkânı kazandıran kimlik ve hafıza mekânlarıdır. Kentlere ekonomik değer katma veya işlevsel eskime nedeniyle yapılan dönüşüm uygulamaları olumsuz yönde gerçekleştiğinde bu mekânların özgün kimlik ve anlamları yitirilebilmektedir. Bu türden bir dönüşüm senaryosu Türkiye modern mimarlığının değerli ikinci fuarı olan Samsun Milli Fuarı üzerinden okunabilmektedir. Çalışmanın amacı, var olduğu dönem boyunca Samsun'u sosyoekonomik, sosyokültürel, kamusal anlamda kalkanıran Samsun Milli Fuarı'nın kentsel, mimari dönüşümlerinin kimlik ve anlama olan etkilerini insan-çevre ilişkisini dikkate alarak çözümlemek ve değerlendirmektir. Kentsel ölçekteki dönüşümler 'morfolojik' ve 'işlevsel' analizleri kapsamaktadır. Morfolojik dönüşümler 'kıyı hattı dönüşümünü', 'ulaşım ağları' ve 'şekil-zemin' analizlerini; işlevsel dönüşümler alandaki dönüşen 'işlev ve eylem örüntülerini' kapsamaktadır. Mimari ölçekteki dönüşümler tarihsel bir arka planda, toplumsal anlamda kırılma noktalarını izleyecek biçimde fuarın kurulduğu 1963 yılından günümüze kadar on yıllık periyotlar halinde kronolojik dizgede, günümüzle karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Araştırmada doküman analizi, bilgi-belge tarama yöntemi kullanılmıştır. Veriler alana dair kartpostalların, gazetelerin, Samsun Kent Müzesi Arşivi'nin, ilgili kitap ve dergilerin taranmasıyla elde edilmiştir. Araştırma sonucunda seküler, kolektif bir mekân olan geç dönem Cumhuriyet mimarlığı mirası niteliğindeki, Samsun Milli Fuarı'nın özgün niteliklerinin dönüşüm uygulamalarına yenik düştüğü, rekreatif, ticari, kültürel anlamda kimlik, anlamın büyük oranda kaybedildiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Açık Mekân, Samsun Milli Fuarı, Dönüşüm, Kimlik, Anlam

1. GİRİŞ

Kendilerine has karakterleri ve nitelikleri bulunan, bu bağlamda "yapısal sistemler" olarak da ifade edilen kentlerin ve onlara ait verilerin doğru bir biçimde okunabilmesi, kentlerin sahip oldukları özgün niteliklerin göz ardı edilmemesine bağlıdır (Jacobs, 2017, s.390). Bu özgün nitelikler bir kentin birbirinden farklı dönemleri arasında mekânsal ve kültürel bağları ören ve bu bağların sürdürülebilirliğini sağlayan önemli belirleyicilerdir (Can, 1999, s.39). Şöyle ki, sözü edilen özgün nitelikler kentin dokusu, doğal-tarihi ve sosyal özellikleri, sosyoekonomik ve sosyokültürel yapısı olabildiği gibi kentin önemli aktörleri konumunda olan kullanıcıların davranış ve eylem örüntüleri ile duygu ve düşünceleri de olabilmektedir. Bu bağlamda ele alındığında tüm bu belirleyiciler "kimlik ve anlam" kavramlarının meydana gelmesini, kentin ve aynı zamanda kentsel mekânların okunabilmesini sağlayan önemli bileşenlerdir (Demirseren Çöl, 1998, s.43). Ne yazık ki günümüzde bu bileşenlerin sürdürülebilirliği çeşitli nedenlerle kesintiye uğrayabilmekte, kentsel mekânların kimlik ve anlamları zarar görebilmektedir. Bu durum özellikle kentsel mekânlar içerisinde önemli yere sahip olan kamusal açık mekânlar için de kaçınılmaz ve geri dönüşü mümkün olmayan sonuçları beraberinde getirebilmektedir. Gökgür'ün (2008) "son yıllarda kamusal alanda büyük değişimler görülmekte ve fiziksel düzenin eklemelenmesine bağlı olmayarak bu

alanlar çok büyük oranda yitirilmektedir. Bunun en büyük nedeni küreselleşmeyle değişen üretim biçimi ve buna paralel olarak gelişen fiziki çevre ve kentlerdeki yüzeysel ve mesafeli toplumsal ilişkilerdir" (Gökgür, 2008, s.15) cümleleri bu durumu özetler niteliktedir. Buna paralel olarak küreselleşme ile birlikte kamusal açık mekânları mesken tutmuş olan dönüşüm kavramı, fiziksel bir etkidenden çok bu alanların sosyokültürel ve sosyoekonomik boyutlarını da kapsayan dolayısıyla da dikkatli bir biçimde ele alınması gereken bir kavramdır (Ataöv ve Osmay, 2007). Örneğin, dönüşümde bir araç haline gelmiş olan kamusal açık mekânların morfolojileri değişebildiği gibi işlevleri de dönüşüme uğrayabilmekte buna bağlı olarak eylem örüntüleri, davranışlar, deneyimler, hisler ve düşünceler ve dolayısıyla kentlilerin kamusal açık mekâna atfettiği kimlik ve anlam da dönüşebilmektedir. Yaşanan dönüşümle birlikte kimlik ve anlamın mekânın belleğinden kopuk olması problem yaratabilmektedir. Kamusal açık mekânlarda yaşanan dönüşüm ile birlikte *"hafıza zayıflayabilir ve mekânsal imgenin güçlendirilmemiş parçaları hızla kaybolabilirler"* (Harvey, 2019, s.40). Bu sebeple kentsel kamusal mekânlarda dönüşümün, yerin hafızası ve mekânsal bilgisi yok sayılmadan ele alınması, mekânın sahip olduğu değerleri geliştiren bir bakış açısıyla irdelenmesi ve dönüşüm yerine iyileştirmeyi hedef alması son derece önemlidir.

Bir kamusal açık mekân örneklemini olarak fuar yerleşkeleri özellikle modernleşme sürecinde tüm yaş kesimlerine hitap edebilen, kadın ve erkek kullanımına eşit olanaklar sunan kamusal iletişim noktaları olmuşlardır (Akyol Altun, 2003). Bu mekânlar aynı zamanda batılılaşma ile birlikte eğlence kültürünün de değişimine, sosyal ve kültürel yaşamda yeniliklere dolayısıyla kamusal açık mekânlarda yeni bir kimlik katmanının oluşumuna da imkân veren alanlardır (Bulut, 2010). Ülkemiz özelinde Samsun Milli Fuarı, bu özellikleri içerisinde barındıran değerli bir kamusal açık mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek morfolojisiyle gerekse de sosyal, kültürel ve kamusal yaşam pratikleri açısından Türkiye modernizminin geç dönem temsilcisi olarak Samsun Fuarı, dönüşüm kavramının kimlik ve anlama olan yansımalarının net bir biçimde izlenebildiği incelemeye değer bir bellek mekânıdır. Tüm bu bilgiler ışığında araştırma, *"kamusal açık mekânların özgün nitelikleri göz ardı edilerek, mekânsal izleri dikkate alınmadan yapılan dönüşüm uygulamaları kent kimliğinin, anlamının ve belleğinin yitirilmesine neden olmaktadır"* hipotezi üzerine inşa edilmiştir.

Araştırmanın amacı, kamusal açık mekânlarda yerin kimlik ve anlamına etki eden mekânsal müdahaleleri okumak adına kuramsal bir çerçeve önermek ve bu yöntem üzerinden ülkemizdeki değerli kamusal açık mekânlardan biri olan Samsun Milli Fuar alanının mekânsal dönüşümünü ve bu dönüşümün kimlik ve anlama olan etkilerini çözümlemektir. Bu çerçevede çalışma alanı, bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmış, yöntem olarak durum çalışması (case study) yapılmıştır. Kentsel ve mimari ölçeklerde yapılan irdelemelerde, kentsel dokudaki dönüşümler morfolojik ve işlevsel bağlamlarda ele alınmış; morfolojik dönüşümler kıyı hattı, ulaşım ağları, şekil-zemin analizleri ile incelenmiştir. Mimari ölçekteki dönüşümler ise fuarın açıldığı 1963 senesinden günümüze kadarki dönemde on yıllık periyotlar halinde tarihsel kronolojik dizge ile ele alınmış, veriler bilgi/belge tarama yöntemi ile elde edilmiştir. Çalışmada, görsel materyal olarak Samsun Fuarı'na ait kartpostallar, internet üzerinden erişilebilen çevrimiçi gazete kupürleri (Milliyet gazetesi, Hürriyet Gazetesi), fuar konu alan dergi görselleri, Samsun Büyükşehir Belediyesi Arşivinden edinilen plan ve Samsun Kent Müzesi Arşivi'nden edinilen fotoğraflar kullanılmıştır. Günümüze dair görseller ve durum değerlendirmeleri alanda gerçekleştirilen gözlem ve alan etütleri ile elde edilmiştir. Bu bağlamda, makalede öncelikle kamusal açık mekânlarda araştırmaya kuramsal altlık oluşturan kimlik ve anlam konusu irdelenecek, sonrasında Samsun Milli Fuar Alanı'ndaki dönüşümler yukarıda sözü edilen yöntemle çözümlenecektir.

2. KAMUSAL AÇIK MEKÂNLARDA KİMLİK VE ANLAM

Kamusal mekân Arendt'e göre (2018) *"özel olarak bize ait olandan ayrı, hepimiz için müşterek olan bir dünya"* olarak tanımlanmaktadır (Arendt, H. çev., 2018, s. 95). Kamusal mekânı benzer şekilde ele alan Madanipour' a (2003) göre kamusal mekân, devletin

oluşturduğu, kamuya hizmet eden, kamusal, sosyal paylaşımlara imkân veren alandır (Madanipour, 2003). Kamusal açık mekân kavramı ise bu ifadelerle paralel olarak geniş bir tanım aralığına sahip olan bir kavramdır. Kamusal açık mekânlar bir yandan kentlilerin buluşma, bir araya gelme gibi gereksinimlerini karşılarken diğer yandan bu mekânlar bulundukları yerlerin ve buna bağlı olarak kentlerin tanımlanabilmelerine olanak sağlar. Nitekim tanımlanabilen kamusal açık mekânlar o yerin karakteri hakkında da bilgi vericidir (Erdönmez ve Akı, 2005). Gökgür'ün (2008) *"bu alanlar kentlerin oluşumuna, geçmişine, gelişimine ve geleceğine referans olabilecek röper noktalarını oluştururlar"* cümleleri bu durumu doğrular niteliktedir (Gökgür, 2008, s.52). Dolayısıyla kamusal açık mekânların, kentlerin kimlik ve anlamlarını ören önemli mihenk taşları olduklarını söylemek mümkündür. Aynı zamanda "sosyokültürel yapı" faktörü de kamusal açık mekânlarda kimlik ve anlamın oluşumuna yön veren bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yapı somut veya soyut bileşenlerden oluşabilmektedir. Örneğin yapı (fiziksel) çevre, sokak, cadde, meydan, park ve fuar alanı vb. gibi alanlar somut bileşenler olarak adlandırılabilirken; yaşam alışkanlıkları, davranış ve eylem edimleri, gelenek ve görenekler sosyokültürel yapıyı meydana getiren soyut bileşenlerdir (Erip, 1998). Buna paralel bir biçimde kamusal yaşama zemin hazırlayan gerek özel gerekse kamuya ait olan alanlar kamusal mekânın fiziksel boyutunu oluştururken, bu alanlarda meydana gelen hareket, eylem, aktivite ve olaylar kamusal mekânın sosyokültürel boyutunu oluşturmaktadır (Carmona, Heat, Oc ve Tiesdell, 2003). Sosyokültürel yapı da kamusal açık mekânlarda en az fiziksel yapı kadar önemlidir ve bu yapı kentsel ve mimari açılardan da kritik bir noktadadır. Kamusal açık mekânların tüm kullanıcı profillerine hitap etmesi (kadın, erkek, çocuk, yaşlı) marjinal ya da sosyal grupları ayırtırmayacak şekilde tasarlanması, mekânsal bölünmelere zemin hazırlamayan eşitlikçi tasarımların yapılması sosyokültürel yapının kentsel boyutu ile ilişkilendirilebilir. Örneğin ulaşım ağlarının, içerisinde özgün dokuları barındıran kamusal açık mekânları etkisi altına alması, bu özgün desenleri olumsuz bir biçimde etkilemesi kullanıcıların tercihlerini etkileyerek sosyokültürel yapıyı zedeleyebilmektedir. Buna paralel olarak ticari, kültürel, rekreatif ya da kamusal işlevlerin devamlılığı özellikle mekânsal algı ve bellek bağlamında önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu işlevlerde dönüşüm ile birlikte meydana gelen aksaklıklar benzer biçimde kullanıcı tercihlerine yansımaktadır. Sosyokültürel yapının mimari boyutu ile ilişkilendirilebilen bu durum ise sosyal ayrılmaları, uzun vadede ise kimlik ve anlam kayıplarını meydana getirebilmektedir (Stren ve Polése, 2000). Dolayısıyla kamusal açık mekânlarda yapılan dönüşüm uygulamalarını gerek kentsel (morfolojik ve işlevsel) gerekse mimari ölçeklerde irdelemek kimlik ve anlam izlerini doğru biçimde sürebilmek adına önemlidir.

Yukarıda sözü edilen teorik saptamaları destekleyen, kamusal açık mekânlar içerisinde önemli bir yer tutan fuar yerleşkeleri de mekânların kimlik ve anlamlarından izler taşıyan gerek ticari gerek sosyal, kültürel ve rekreasyonel anlamlarda bulundukları kentin gelişimine katkı sağlayan değerli bellek mekânları olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla sosyal, kültürel, kamusal yaşamın izleri fuarlar üzerinden okunabilmektedir (Akyol Altun, 2003). Ülkemizde özellikle Cumhuriyet dönemi modernleşmesinde ve kamusal yaşamdaki gelişmelerde büyük rol oynayan; ticari, rekreatif gücü içerisinde bulunduran fuarlar kentlerde farklı kimlik ve anlam katmanları oluşturan önemli mekânlardır. Örneğin, çeşitli ürünlerinin sergilenmesi, sunumu veya satışına zemin hazırlayan fuarlar bu özellikleri ile ticari yaşamın gelişmesine imkân sağlayan 'reklam platformları' olarak nitelendirilebilmektedir (Karpas, 2009). Aynı zamanda ürünlerin sergilenmesi veya satışı sırasında kullanıcılar arasındaki iletişimi, bilgi alışverişini de destekleyen bu mekânlar sosyal yaşamın hareketliliğine de olumlu yönde katkı sağlayan alanlardır (Akyol Altun, 2003). Bunlara ek olarak modernleşme döneminde kadın kullanıcıların kamusal alanda kendine yer bulabildiği ve bu bağlamda kadınlı erkekli kullanıma eşit imkân sağlayan bu mekânlar sekülerlik ve kolektiflik bilinci yaratmaları ile de önemlidir (Arıtan, 2008). Modern dönemin mimarisine ve kamusal yaşama dair izler ve anlamlar taşıyan, birer bellek mekânı olarak fuar alanları çeşitli sebeplerle dönüşüme uğrayabilmekte, dönüşümler olumsuz yönde gerçekleştiğinde sosyokültürel sürdürülebilirlik sağlanamamakta, kamusal, sosyal, ticari, kültürel yaşam pratikleri sekteye uğramakta dolayısıyla kimlik ve anlam da tahrip

olabilmektedir. Bu bağlamda inceleme alanı olarak seçilen Samsun Milli Fuarı, sözü edilen kuramsal bilgileri destekleyen, kentsel ve mimari açılardan dönüşümlerin kimlik ve anlama olan yansımalarına yıllar içinde tanıklık eden bununla birlikte dönüşüm uygulamalarına ve zamana yenik düşerek yitirilen, ilginç bir örneklem alanı oluşturmaktadır.

3. BİR KAMUSAL AÇIK MEKÂN OLARAK SAMSUN MİLLÎ FUARI VE DÖNÜŞÜMÜ

Kamusal açık mekân bağlamında Samsun kentinin kimliğine, anlamına ve belleğine ayna tutan, döneminin kamusal açık mekânları arasında çevresel ve sosyokültürel anlamda önemli bir yere sahip olan Samsun Fuarı 1963 yılında kurulmuştur (Akçura, 2009). Samsun'un İlkadım ilçesinin kıyı şeridinde kurulan fuar alanı Türkiye'nin ilk milli fuarı olma özelliğine sahiptir. Samsun Fuarı bu unvanını 1964 yılında almıştır (Samsun Kent Müzesi Arşivi, b.t). Bulunduğu coğrafya itibarı ile avantajlı bir konumda olan Samsun Milli Fuarı kente çeşitli açılardan fayda sağlamıştır. Kamusal, sosyal ve seküler yaşam pratiğine hayat veren fuar alanı kullanıcıların çeşitli amaçlarına hizmet edebilecek potansiyele sahip bir mekân olarak bilinmektedir. Kullanıcıların bir araya gelerek paylaşım içinde bulunmalarına, kentin ekonomik ve sosyal açıdan kalkınmasına yardımcı olan Samsun Fuarı kültür, sanat ve spor alanlarında da adından söz ettirmiş olan bir kamusal açık mekândır. Bütün yaş gruplarına ve kadın, erkek kullanıcılara sağladığı eşit olanaklar ile her yıl il içinden ve dışından ziyaretçi ağırlayan fuar alanı sözü edilen imkânları sayesinde kendini kanıtlamış, amacına hizmet etmiş, önemli kentsel ve mimari dönüşümlere de sahne olmuştur. Bu çerçevede çalışma alanı, kentsel ve mimari ölçeklerde yaşanan dönüşümlerin kent kimliğine olan etkilerinin ortaya çıkarılması amacıyla morfolojik ve işlevsel olarak kronolojik dizge ile irdelenmiştir.

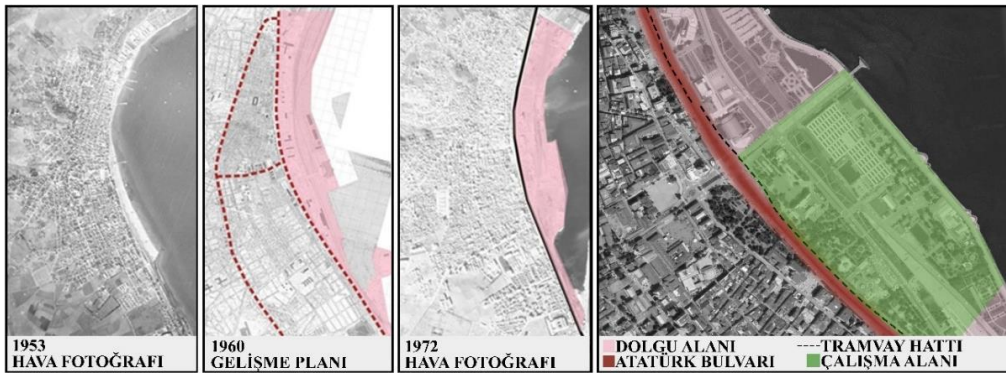

Resim 1. Samsun Milli Fuarı Afişi (Samsun Kent Müzesi Arşivi, Erişim tarihi:07.07.2021)

3.1. Kentsel Doku Bağlamında Morfolojik Dönüşümler

Kentsel mekân ölçeğindeki morfolojik dönüşümler kentin 'kıyı hattı', alandaki 'ulaşım ağlarının dönüşümü' ve 'şekil zemin analizleri' üzerinden net bir şekilde okunabilmektedir. Kıyı mekânlarında yaşanan değişim ve dönüşümler insan-çevre ilişkileri bakımından yıkıcı etkileri meydana getirebilmektedir; bu mekânlarda yapılan dönüşüm uygulamaları mekânsal doku başta olmak üzere kullanıcıların yaşam pratiklerini, algılarını ve kullanım tercihlerini etkileyebilmektedir (French, 1997). Bu sebeple kıyı mekânlarında kamusal açık alanların oluşturulması, bu alanların toplumu ve kullanıcıları bir araya getirecek biçimde tasarlanması son derece önemlidir (Lynch, K., çev., 2018). Bu perspektiften ele aldığımızda Samsun Fuarı'nı kentsel doku bağlamında incelemek, fuarın geçirdiği dönüşümlerin insan ve çevre ile olan ilişkisini ortaya koyabilmek, kentin kimlik ve anlamının ne yönde değiştiğini keşfetmek açısından önemlidir.

Alandaki dönüşümün büyük bir parçasını kıyı hattı dönüşümü oluşturmaktadır. Kıyı hattında 1963 yılında inşa edilen Samsun Milli Fuarı'na yer oluşturan dolgu uygulamasının gerçekleştiği görülmektedir. Bu dolgu uygulamasına 1953 yılında başlanmıştır. 1960 yılında dolgu alanına rıhtım ve dalgakıranların da eklenmesiyle Samsun bir liman kenti haline gelmiş, kıyı hattı ticari açıdan hareket kazanmıştır (Yılmaz, 2011). Bunun yanı sıra dolgu uygulaması alanda var olan ve kıyıda yükleme-boşaltma işlevleri ile kullanılan iskelelerin yıkımına neden olmuştur (Yazıcı, 2013). Ardından dolgu yapılan alan ana yol güzergâhları eklenmiştir. Bu anayollar Atatürk Bulvarı ve 19 Mayıs Bulvarı'dır. Bu bağlamda kıyı ile kentli ilişkisinin zedelendiğini kıyının doğallığını ve özgün karakterini kaybettiğini söylemek mümkündür. Kıyı hattında var olan ve kent kimliğinin bir parçası olarak görülen eski kale surları, mendirek yapıları yapılan dolgu uygulaması ile yitirilmiştir (Uzun, 2000). Kentlinin deniz ile kurduğu bağ ve alana ait anılarının zedelenmesine neden olan bu uygulama günümüzde 'doğal kıyı kaybı' olarak görülmektedir (Atik, 2020).

Resim 2. Kentin gelişme ve hava fotoğrafları (Yazıcı, 2013) ile sahil yolu düzenleme alanı (Google Earth, 2020)

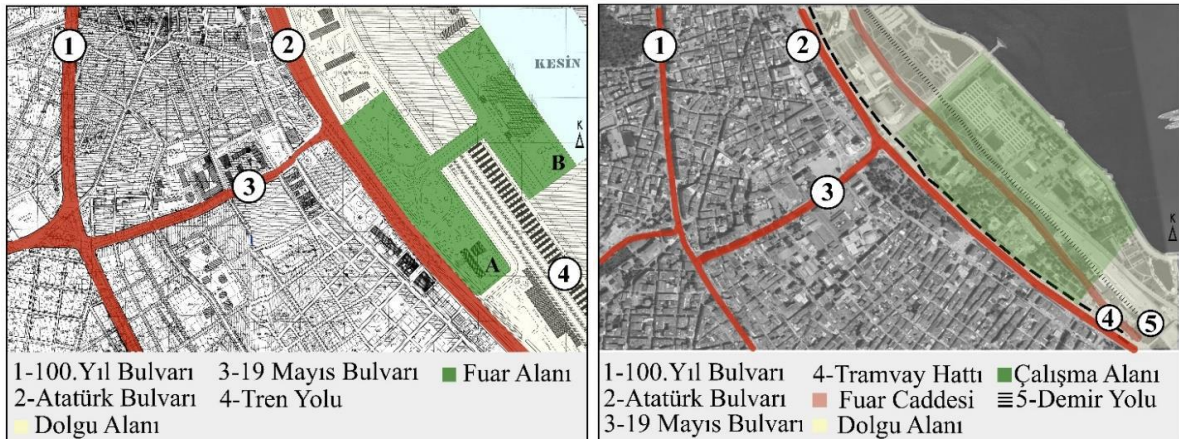
Kıyı hattındaki dolgu alanı üzerine kurulan Samsun Milli Fuarı ise kamusal bağlamında alandaki eksikliği tamamlayarak, güçlü kamusal potansiyeli ile kent silüetinde olumlu etki yaratan kamusal bir açıklık olmuştur. Samsun Büyükşehir Belediyesi'nden edinilen 1/1000 ölçekli, 1960 imar planı incelendiğinde fuar alanının Atatürk Bulvarı'na paralel bir biçimde konumlandırıldığı görülmektedir. Bu bağlamda ana yol bir sınır ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Fuar, alanda mevcut olan demir yolu hattına göre düzenlenmiştir. Alandaki demir yolu günümüzde de izlerini korumaktadır. Belirli zaman aralıklarında limana yük taşımak amacıyla kullanılan demiryolu işlevini de sürdürmektedir. Dolayısıyla zamana direnen demiryolu izlerinin bir kimlik ögesi olarak tanımlanabileceğini söylemek mümkündür. Bu durum Kaypak'ın (2010) ifadesi ile 'kentin çağırışı' olarak nitelendirilebilir (Kaypak, 2010). Aynı zamanda fuarın, alandaki bellek öğelerinden biri olan Kurtuluş İskelesi ile kurduğu ilişki alanın kimliğine olumlu yansıyan etmenlerdendir. Günümüz haritası incelendiğinde alandaki kamusal açıklıkların kıyı hattı boyunca yayılım gösterdiği görülmektedir. Alandaki diğer kamusal açık alanlar ile bütünleşen bu yaklaşım olumlu bulunmuştur; fakat kentsel ölçekte alandaki kıyı hattı dönüşümünün fuarın kamusal kimliğini büyük oranda etkilediği görülmektedir. Dönüşümün, kıyı hattı morfolojisini değiştirerek kamusal yaşamı ve alanı kullanım biçimlerini etkilediğini bu bağlamda alanda yeni bir kimlik katmanı oluştuğunu söylemek mümkündür. Özellikle kıyıda yapılan ana yol güzergâhları ile trafiğin alana baskın gelmesi ve yaya kullanımının önüne geçmesi alanın sürekliliği açısından olumsuz bir durum oluşturmaktadır. Sahil yolu düzenlemesi ile alanda yeniden yapılan yeme içme alanları, gezinti yolları ve park alanları fuar dönemi işlevlerinin sürdürülmeye çalışıldığının bir göstergesidir; fakat bu alanlar arasında mekânsal bağlar kurulamamaktadır. Alanın sosyal ve rekreatif amaçlara hizmet edecek biçimde tasarlanması olumludur; fakat fuarın yitirilmeden önce sahip olduğu canlılık, devingenlik devam etmemektedir. Günümüzde alan durağan, yapay bir kimliğe bürünmüştür.

Resim 3. Fuar alanı sınırları (Samsun Büyükşehir Belediyesi Arşivi, 1960) ve Sahil (gezi) yolu düzenlemesi hava fotoğrafı (Google Earth, 2020)

Ulaşım Ağları, diğer bir deyişle yollar ve ulaşım amacına hizmet eden ana ve yardımcı akslar da kentsel kimlikte dikkatli bir biçimde ele alınması gereken bileşenlerdir. Çünkü bu aksların kentsel ve mekânsal kimlik üzerinde etkisi büyüktür (Lynch, K., çev., 2018). Neticede ulaşım bazında yapılan değişim ve dönüşümler bir mekânın sosyoekonomik ve sosyokültürel yapısına olumsuz yönde yansiyabilmektedir. Mekânsal ve sosyal ayrışmalar, kamusal yaşam pratiklerinin sekteye uğraması bu duruma verilebilecek birincil örneklerdendir (Madanipour, 1999). Ayrıca yapılan dönüşüm uygulamaları ile alandaki araç trafiğinin yaya akışının önüne geçmesi; kullanıcıların alan ile olan aidiyet bağlarının zedelenmesine, alan ile kurdukları bağın zayıflamasına ve alana yabancılaşmalarına neden olmaktadır. Bu durum da zamanla kullanıcıların tercih yapma ve onların kullanacakları güzergâhları seçme durumunu olumsuz yönde etkilemektedir. "Çevresel psikoz" olarak da tanımlanabilen bu durum, alanın güncel durumunu örnekler niteliktedir (Sanoff, 2000).

Bu çerçevede ulaşım bağlamında dönüşümlerin kamusal mekân kullanımlarını olumsuz etkileme potansiyeli Samsun Fuarı üzerinden okunabilmektedir. Fuar alanını bu doğrultuda incelediğimizde alanın fuar dönemine oranla sayıca fazla ve tanımsız alanlara neden olabilecek arterler ile bölündüğü görülmektedir. Fuar döneminde kullanıcıların alanı rahatlıkla kullanabilecekleri bir kamusal alan potansiyeli bulunurken günümüzde alan anayol, tramvay hattı, dolmuş güzergâhı ve demiryolu aksı ile bölünmüş durumdadır. Kullanıcıların kıyı hattını deneyimleyebilmesi için bu arterleri aşması gerekmektedir. Dolayısıyla sürekli bir bölünme ile karşılaşan kullanıcılar için bu durum mekânın algılanmasını, bütünsel kimliğini ve anlamını olumsuz yönde etkilemiştir.

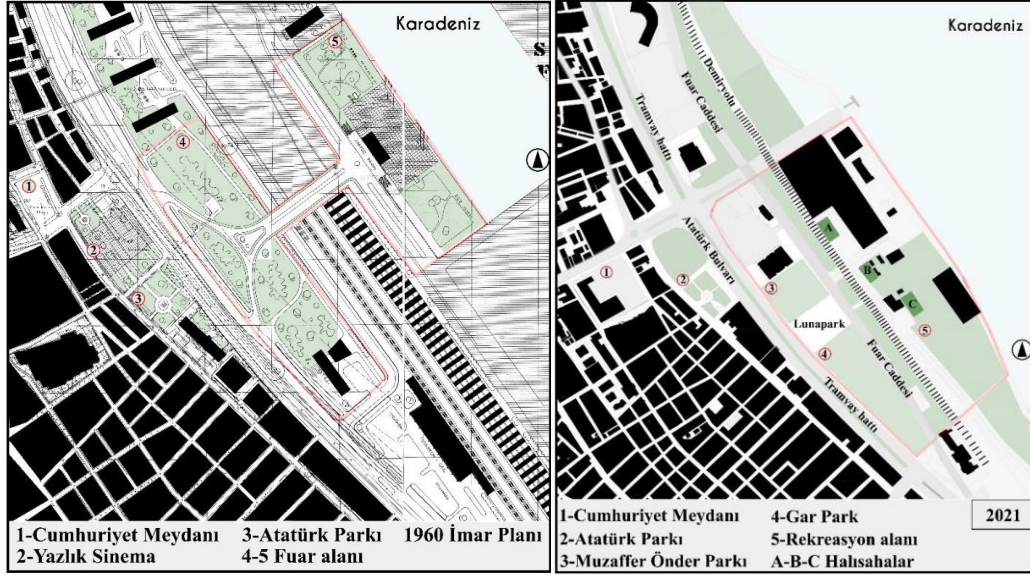

Resim 4. 1960 yılı imar planında (Samsun Büyükşehir Belediyesi Arşivi, 1960) ve günümüz hava fotoğrafında alanı çevreleyen ana arterler (Google Earth, 2021)

Resim 5. Tren Yolu, Fuar Caddesi (Flickr, 2019), demiryolu (Kişisel arşiv, 2020) ve tramvay hattı (Samsun Kent Müzesi Arşivi, Erişim Tarihi:07.07.2021)

Şekil-zemin analizi bağlamında, morfolojik anlamda kentsel desenlerdeki doluluk ve boşlukların kimlik ve anlam kavramlarını meydana getiren önemli bileşenler olduklarını söylemek mümkündür. Örneğin bu dokular üzerinde yer alan anıt, sokak, cadde veya fuar alanları gibi oluşumlar kentsel mekânların karakterini anlamamıza yardımcı olur (Kaypak, 2010). Bununla birlikte doluluklar dışında kalan boşluk alanlar rekreatif edimlerin gerçekleşmesine olanak tanıyan, kamusal, sosyal, ticari ya da eğlence potansiyeli yüksek alanlar olarak görülmektedir (Pluta, 2017). Dolayısıyla şekil-zemin ilişkisi kentsel kamusal mekânların kimliği açısından önemlidir. Kentsel doku ölçeğinde şekil-zemin ilişkisi çalışma alanı bazında incelendiğinde, yapı doluluklarının yoğunlukta olduğu ve tanımsız alanların varlığı dikkat çekmektedir. 1960 imar planı ile karşılaştırıldığında alanın bulunduğu konum da göz önünde bulundurulduğunda, fuarın kamusal ve sosyal gereksinmelere hizmet edebilecek nitelikte olduğunu görebilmekteyiz. Konum itibarı ile ulaşımın merkezinde kıyı hattında konumlanması fuar için avantaj sağlarken günümüzde ise alandaki kapalı ve tanımsız mekânların bu avantajları, potansiyeli yok ettiğini, kullanıcının mekân algısını olumsuz etkilediğini söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra alandaki açık alan ve yeşil doku oranını günümüz ile karşılaştırdığımızda 1960 imar planında nitelikli bir açık ve yeşil alan dokusu göze çarpmaktadır. Kullanıcıların ilgi ve dikkatini çekebilecek düzeyde yeşil alan varlığı haritadan okunabilmektedir. Atatürk Heykeli çevresindeki Atatürk Parkı günümüzde de varlığını korumakta referans noktası olarak değerlendirilebilmektedir; fakat alana eklenen Muzaffer Önder Parkı tekdüze bir yapıda olup işlevselliğinin ötesinde ülkemizdeki kent parkları ile benzeşen dolayısıyla da sıradan bir park olarak görülmektedir. Alandaki lunapark fuardan günümüze ulaşan bir açık mekan olmasının yanında fuarın eğlence kimliğini yaratamamaktadır. 1960 imar planında görülen Zihni'nin Gazinosu olarak da adlandırılan ve yazlık sinema işlevi de gören açık alan fuar dönemi bütün kullanıcılara hitap eden bir açık mekandır; fakat günümüzde dönüşüme yenik düşerek korunamamış ve Fuar'a ait sivil kamusal bellek yitirilmiştir. Aynı zamanda alanda sayıca fazla ve dağınık bir biçimde olan düğün salonu yapılaşması ile birbiri arasında mekânsal bağ kurulamayan yapılaşmalar da alanın kimliğini ve anlamını zedeleyen oluşumlardır.

Resim 6. 1960 yılı imar planında (Samsun Büyükşehir Belediyesi Arşivi, 1960) ve günümüzde alandaki yapılaşmalar (Samsun Büyükşehir Belediyesi Arşivi, 2021)

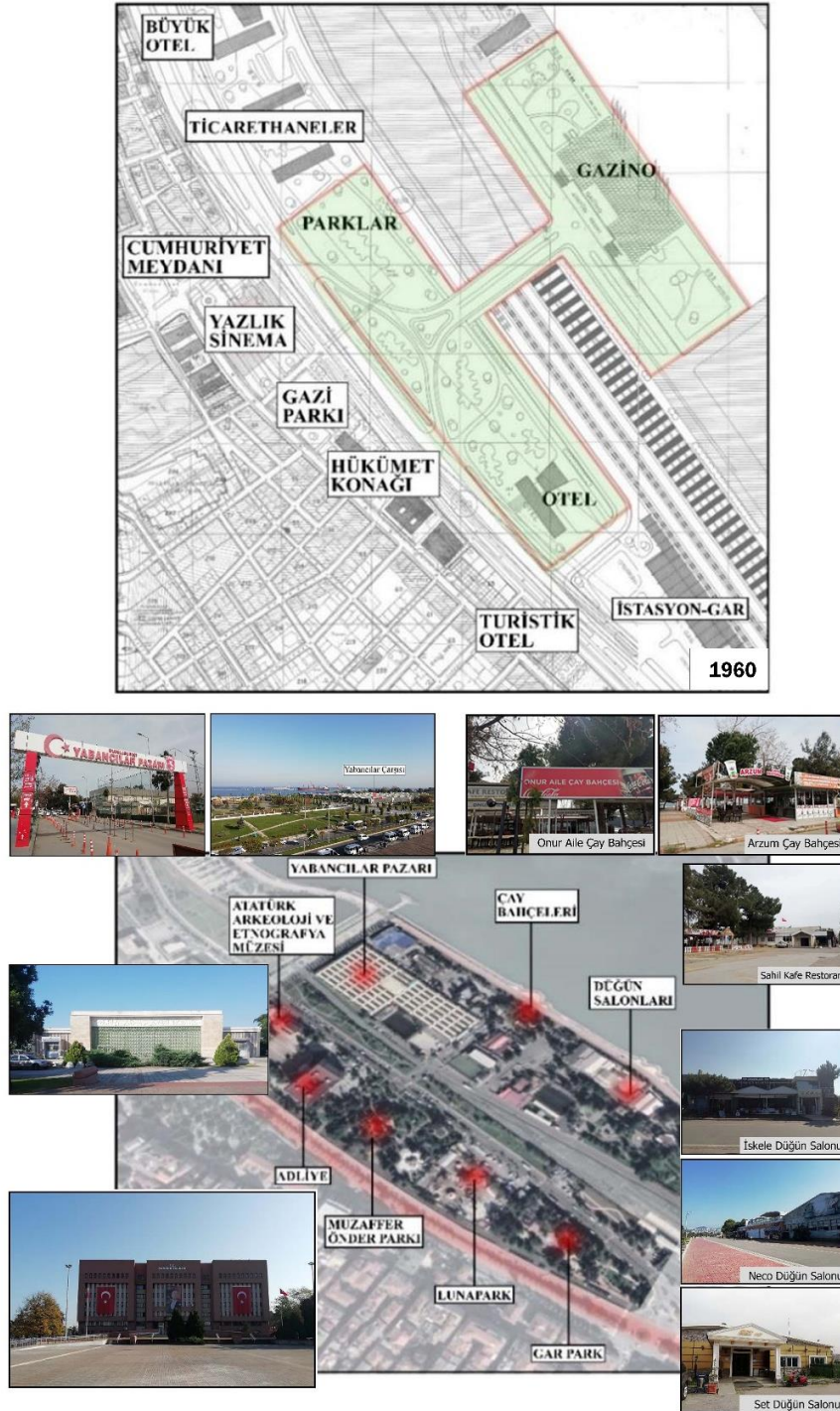
3.2. Kentsel Doku Bağlamında İşlevsel Dönüşümler

Çalışma alanı ve yakın çevresi 'işlev ve eylem örüntüleri' kapsamında irdelendiğinde sosyokültürel, kamusal, ticari aktivitelere zemin hazırlayan, sosyal-kolektif yaşamı destekleyen işlev ve eylem örüntülerinin varlığı dikkat çekmektedir. Fuarın yakın çevresinde park, ticarethaneler, yazlık sinema (Zihni'nin Gazinosu), Hükümet Konağı ve Cumhuriyet Meydanı bulunmaktadır. Fuar dönemi kullanıcılar için birer buluşma ya da bir araya gelme mekânları olan bu kamusal alanlar dinlenme, yeme-içme, eğlenme, vakit geçirme, gezme, alışveriş yapma gibi eylemlerin gerçekleştirildiği mekânlardır. Örneğin Fuar alanı yakın çevresinde bulunan 1968 yılında yapımına başlanan Büyük Otel özellikle fuar döneminde il içinden veya il dışından konuklar ağırlayan, fuar aracılığıyla da kente ekonomik yönde katkı sağlayan bir konaklama mekânıdır fakat günümüzde Büyük Otel 2015 yılında yıkılarak bu önemli bellek mekânı yitirilmiştir (Hamalı, 2015). Böylece özgün işlevlerden olan konaklama işlevinin de alandan eksildiğini söylemek mümkündür. Benzer biçimde Atatürk Parkı yanında bulunan yazlık sinema kullanıcıların açık alanda film izleme, gezme, buluşma gibi gereksinimlerini karşılarken günümüzde yazlık sinema işlevini koruyamamış durumdadır. Dolayısıyla bir başka kimlik mekânı olan yazlık sinema ve yanında bulunan, seküler ve tüm yaş grubuna hitap etmiş olan Zihni'nin Gazinosu da yitirilen işlevlerdendir.

Samsun Fuar Alanı'nda yitirilen işlevler kadar varlığını sürdüren işlevler de mevcuttur. Örneğin, Fuar alanı çevresinde bulunan Gazi Parkı işlevini koruyarak günümüze kadar ulaşmış olan bir bellek mekânıdır. Fuar döneminde kullanıcıları fuara yönlendiren bir aks oluşturan bu park günümüzde de kullanıcıların buluşma, fotoğraf çekme, oturup dinlenme amacıyla kullandıkları önemli bir referans noktası olarak tanımlanabilir. Fuar alanı içerisinde bulunan Atatürk, Arkeoloji ve Etnografya Müzesi günümüze kadar ulaşmış olan bir diğer tarihi kimlik ögesi olup günümüzde de işlevini sürdürmektedir. Benzer biçimde fuar döneminde kullanıcıların sıklıkla tercih ettikleri lunapark günümüzde de eğlence amacıyla çoğunlukla çocuk ve genç kullanıcılar tarafından kullanılmaktadır.

Zaman içinde fuarın bulunduğu alana eklemlenen yeni işlevlerin varlığı dikkat çekmektedir. Bu işlevlerin kullanıcıların eylemlerine ve alanın kimliğine yeni bir katman getirdiğini söylemek mümkündür. Örneğin, Yabancılar Çarşısı fuar dönemi açık mekân kavramına ve anlamına tezat oluşturacak biçimde alana konumlandırılmıştır. Kullanıcıların alışveriş, gezinme, dolaşma, sosyalleşme ihtiyaçlarını karşıladıkları bu mekân alandaki açık ve kapalı mekân hiyerarşisini olumsuz yönde etkilemiştir. Alana 1990 yılında inşa edilen Yabancılar Çarşısı (Samsun Büyükşehir Belediyesi, 2019) ve fuarın yavaş yavaş etkisini kaybetmesine

neden olan Valilik binası da fuar alanının resmi bir kimliğe bürünmesine neden olmuştur. Bunlara ek olarak yapılan düzenlemeler ile alanda çay bahçeleri yeme içme işlevinin devamlılığını sağlamaktadır. Alana eklenen düşün salonları eğlence kimliğinin de değiştiğini göstermektedir. Muzaffer Önder Parkı kullanıcıların gelip geçmek veya dinlemek amacıyla kullandıkları bir alandır. Aynı zamanda kullanıcıların günümüzde alanı manzara seyretme, bisiklet sürme, fotoğraf çekme, paten sürmek gibi amaçlar ile kullanılmaktadırlar. Bununla birlikte alanda her ne kadar korunan işlevler bulunsun da değişen kıyı morfolojisi, ulaşım ağları ve şekil zemin ilişkileri ile fuar günümüzde bağlamından kopuk bir etki yaratmaktadır.

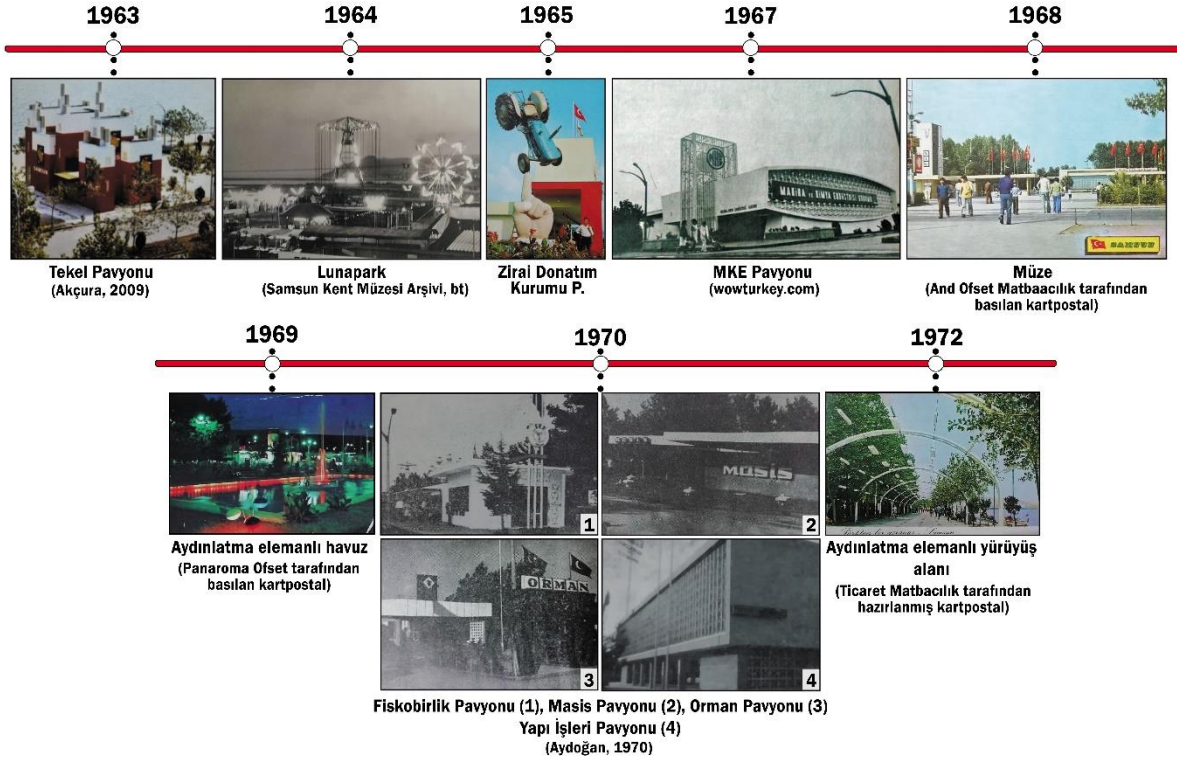
Resim 7. Fuar döneminde (Samsun Büyükşehir Belediyesi Arşivi, 1960) ve günümüzde alandaki işlev ve eylem örüntülerine hizmet eden mekânlar (Google Earth, 2021)

3.3. Mimari Ölçekte Samsun Milli Fuarı'nın Kimlik ve Anlam Dönüşümü

3.3.1 1963-1973 Dönem Aralığı

Samsun Fuarı'nı mimari ölçekte incelendiğimizde fuar alanının 1963-1993 yılları arasında gerek sergi gerekse sosyal, kültürel, ticari ve eğlence amaçlı oluşumlara ev sahipliği yaptığını görmekteyiz. Şöyle ki, 1963 yılında fuarın açılışı ile birlikte Tekel Pavyonu göze çarpmaktadır. Bu pavyon Ekspresyonist mimarlık akımının fuardaki somut örneğidir. Aynı zamanda bu pavyon fiziksel ve işlevsel olarak kullanıcıların dikkatini çeken, mekânsal algılarını etkileyen ikonik bir ögedir. Kullanıcı ve tasarım arasında ileti dili de taşıyan bu pavyon dönemin fuar ve ticari kimliğine vurgu yapan bir örnektir (Keskin, 2021). 1964 yılında millilik unvanına sahip olan (Taşçı, 2018) fuar içindeki lunaparkı ile dikkatleri üzerine toplamıştır. Fuarda yer alan lunapark farklı yaş grubu ve farklı kullanıcı gruplarına hitap etmesiyle seküler ve aynı zamanda eğlence kimliğini vurgulamıştır. Eğlence merkezi olarak görülen lunaparkta zincirli salıncaklar, çarpışan otomobiller ve atlıkarıncalar yer almıştır (Sarısakal, 2007). Barındırdığı işlevler ve mimari öğeler ile fuar alanı yaşayan, hareketli bir kamusal mekân olarak değerlendirilebilir. 1965 yılında mimari perspektiften ele alındığında "makine çağı estetiğinin" (Bozdoğan, 2020, s.173) bir yansıması olan Zirai Donatım Kurumu fuar kullanıcıları tarafından ilgi ile karşılanmıştır (Şahinkaya, 1965). Zirai Donatım Kurumu pavyonunu da tıpkı Tekel Pavyonunda olduğu gibi milli bir sembol olarak değerlendirmek ve buna paralel olarak fuarın milli kimliğinin önemini vurguladığını söylemek mümkündür. Tarım makinelerini temsil eden bu yapı aynı zamanda dışa bağımlılığın azaldığının da bir göstergesidir (Yurtoğlu, 2018). 1967 yılında fuarda MKE pavyonu yer almıştır. Bu pavyon ticari anlamda fuara katkı sağlamasının dışında mimari anlamda bir gösterge ve reklam unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla pavyonun gerek kendisinin gerekse üzerinde yer alan yazı kullanımının (tipografik kullanım) bir sergi nesnesi olarak kullanıldığı da görülmektedir (Pöğün Zander, 2015). 1968 yılında Enternasyonal Fuar unvanını kazanan Samsun Fuarı uluslararası platformlarda kendini kanıtlayabilecek güce ulaşmıştır Fuar alanında bulunan ve günümüze kadar ulaşan Atatürk Müzesi 1968 yılında ilgi gören bir yapı olmuştur (Güvenli, 1968). Müzenin çevresel düzenlemesi incelendiğinde görsel açıdan giriş kısmının önünde bulunan aslan heykelleri dikkat çekmektedir. Güç ve natüralizmin temsili olan bu heykellerin mimari açıdan Anadolu Selçuk Mimarisinin bir yansıması olduğunu söylemek mümkündür (Özkul ve Sönmez, 2019). 1969 yılında fuar alanında kullanıcıların buluşmak, bir araya gelmek, aynı zamanda gezmek için tercih ettikleri havuz ve havuz etrafında yer alan aydınlatmaların varlığı dikkat çekmektedir. Özellikle havuz etrafında yer alan ışıklı aydınlatmalar "cumhuriyet modernliğinin ikonu" olan elektriğin rekreatif edimlere sağladığı avantajların bir göstergesidir (Bozdoğan, 2020, s.160). 1963-1973 dönem aralığında mimari stil örnekleri ile ön plana çıkan ve kamusal yaşama ışık tutan bu oluşumlar fuarın kamusal, mimari kimliğini güçlendiren unsurlardır.

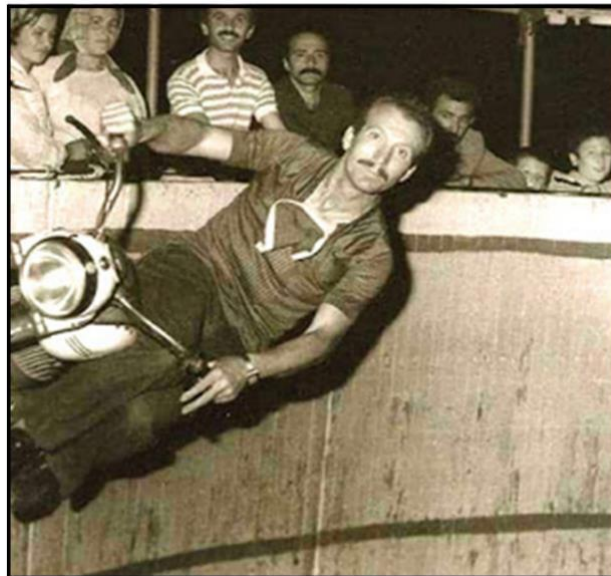
1970'li yıllarda çeşitli pavyonlara ev sahipliği yapan ve dolayısıyla da hem ticari hem de rekreatif kimliği ile ziyaretçi ağırlayan fuar alanında Orman Pavyonu, Masis Pavyonu, Fiskobirlik Pavyonu, Yapı İşleri Pavyonu yer almıştır (Aydoğan, 1970). Özellikle modern ve sade bir yaklaşımla yapılmış olan bu pavyonlar ürün sergilemenin ötesinde kullanıcıların karşılaşma, etkileşimde bulunma ve bilgi ve kültür paylaşımına da imkân sağlamıştır. Aynı zamanda tüketim dilini de yansıtan bu pavyonlar "*dolaşım, satın alma, satış, farklılaşmış mallar ve nesneler/göstergelerin sahiplenilişi günümüzde dilimiz, kodumuzu tüm toplumun iletişime geçmek ve konuşmak için kullandığı şeyi oluşturur. İşte bu tüketimin yapısı, tüketimin dilidir*" (Baudrillard, J., çev., 2020, s. 93) cümlelerini destekler niteliktedir. 1972 yılında fuarda aydınlatma elemanlı bir yürüyüş promenatının olduğu görülmektedir (Er ve Şener, 1972). Promenatın alandaki üç boyut etkisini, mekânsal deneyimi ve mekân algısını kuvvetlendirdiğini söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra yürüyüş alanı boyunca yer alan ağaçların da alanda bir perspektif etki meydana getirdiği ve kullanıcılar için gölgelik alan ihtiyacını karşıladığını da söylemek mümkündür. İnsan ve çevre ilişkisi bakımından ele alındığında fuar kullanıcıları için işlevsel ve aynı zamanda estetik nitelik de taşıyan bu promenat fuar kimliği açısından pragmatik bir etki yaratmıştır.

Resim 8. 1963-1973 dönem aralığında fuar alanı

3.3.2 1973-1983 Dönem Aralığı

1979 yılında Milliyet Gazetesi haberinden elde edinilen verilere göre eğlence alanındaki gelişmelerle kendini gösteren fuar alanı kullanıcıların farklı deneyimler yaşamalarına olanak sağlamıştır. Fuarda tiyatro, sirk, motor akrobatlarının gösterileri gibi eğlence ve rekreatif kimliği vurgulayan oluşumlar kullanıcılar tarafından da ilgi görmüştür (Milliyet Gazetesi, 1979; Taşçı, 2018). Bu dönem içerisinde Samsun Fuarı'nda karşımıza çıkan bu yenilikler ile gerek kentlinin gerek il dışından fuara katılacak olan ziyaretçilerin katılım oranını arttırmanın amaçlandığını söylemek mümkündür. Kentin ekonomik ve sosyal anlamda da kalkınmasına yardımcı olan bu yeniliklerin yıldan yıla devam ederek kamusal yaşam pratiğini geliştirdiği ve bu bağlamda fuar kimliğinin amacına ulaştığı da görülmektedir.

Resim 9. 1979 yılında fuardaki motor gösterisinden bir fotoğraf (SamsunKentHaber, 2020)

3.3.3 1983-1993 Dönem Aralığı

Milliyet Gazetesinde yazan bir habere göre 1983 yılı itibari ile fuarda Karadenizli sanatçılardan oluşan bir Sanat Festivali oluşturmak adına çalışmalar yapılmıştır (Milliyet Gazetesi, 1983). Böylelikle sanat alanında yeniliklere ev sahipliği yapan Samsun Fuarı rekreatif, kamusal kimliğini vurgulamıştır. 1984 yılında ise spor alanında gelişmeler yaşanmıştır. Şöyle ki Milliyet gazetesinde yazan haberde fuar alanında işlevsiz olan boş bir alan yağlı güreş sporu için işlevlendirilmiştir (Milliyet Gazetesi, 1984). 1987 yılında fuar sahip olduğu özellikler ile il içi ve il dışı kullanıcıların gözdesi haline gelmiş, fuar uluslararası anlamda ziyaretçileri ağırlamıştır. 28 Temmuz 1987 tarihli Milliyet Gazetesi haberinde fuarda Çin Halk Cumhuriyeti ve Sovyetler Birliği'nin dans gösterileri ilgi ile karşılanmıştır. Uluslararası kimliğini de kanıtlayan Samsun Fuarı çeşitlilik ve dinamikliği ile ön plana çıkmıştır (Orhan, 1987). 1983 ve 1993 yılları arasında fuar alanı sosyal ve kültürel anlamda kentin kalkınmasına fayda sağlamış sanat, spor ve eğlence kimliğini vurgulayarak anlamını güçlendirmiştir.

Resim 10. 1983-1993 yılları arasında fuar alanı

3.3.4 1993 ve Günümüz

1990'lı yıllardan itibaren kentleşme ve küreselleşmeye karşı gelemeyen fuar alanı dönüşümlerin esiri olmuştur. 1993 yılında alana inşa edilen Valilik binası fuar alanının parçalanmasına ve etkisini kaybetmesine neden olmuştur. Bunun yanı sıra alan çevresindeki demiryolu ve ulaşımındaki altyapı çalışmaları nedeniyle fuar kimliğini ve anlamını kaybetmeye başlamıştır (Çakır, 1993). Bunların yanı sıra ticari edimlerin kapalı mekânlarda vücut bulması kamusal alanın karakterini, kendine özgü niteliklerini yitirmesine neden olmuştur. Özellikle bütün heybetiyle alanda yer alan Yabancılar Çarşısı ve sayısı artan kapalı düğün salonları fuar alanının tekdüzeleşmesine sebebiyet vermiştir.

Resim 11. Günümüzde fuar alanındaki yapılaşmalar

Günümüzde Samsun Büyükşehir Belediyesi fuar kavramını geri getirmeye yönelik bir çalışma içerisinde. Çalışması devam eden "Yeni Samsun Fuar, Kültür, Turizm, Ticaret, Eğlence ve Yaşam Merkezi" adında fuar alanı projesi mevcuttur (Samsun Büyükşehir Belediyesi, b.t). Büyükşehir Belediyesi'nin internet sitesinden edinilen proje görselleri yeni düzenleme hakkında bilgi vericidir. Belediye'nin internet sitesinden edinilen görseller incelendiğinde kentlinin deniz ile iç içe olmasını hedefleyen, kullanıcının deniz ile ilişkisini güçlendirmeye yönelik tasarımların planlandığı görülmektedir. Kullanıcılara farklı mekânlar deneyimleme bu sayede denizden kopmama imkânı sunan bu tasarımda işlevsel olarak kıyı-kullanıcı ilişkisinin devam ettirilmeye çalışıldığı söylenebilir. Projenin ikinci görselinde ismi Kaptan-ı Derya olan ve üst örtü tasarımlarıyla Osmanlı esintileri taşıyan yarı açık bir mekân görülmektedir. Fuar döneminde olduğu gibi işlevsel olarak kullanıcıları bir araya getiren, dinlenme veya manzara seyretme gibi ihtiyaçlara hizmet edebilecek olan bu tasarım birinci görselde olduğu gibi kıyı, deniz ve kentli ilişkisine vurgu yapan bir tasarımdır ancak fuarın yapıldığı dönemdeki modern mimarlık kimliği ile bu tasarım arasında bağ kurulamamaktadır. Bu açıdan tasarım ne içinde bulunduğu bağlamın özgün kimliğini ne de günümüz çağdaş mimarlık kimliğini yansıtmaktadır. Projenin üçüncü görseli incelendiğinde kullanıcıların dinlenme ya da vakit geçirme gibi ihtiyaçlarına yönelik olarak tasarlanan mekânın 'Millet Kiraathanesi' olarak adlandırıldığı görülmektedir. Sosyokültürel açıdan kamusal bir paylaşım alanı potansiyeli taşıyan bu mekânın ismi fuarın beğenden uzaktır ancak önerilen işlev fuar dönemi rekreatif kimliğinin devamlılığını sağlama açısından olumlu değerlendirilebilir.

Resim 12. Yeni Samsun Fuar, Kültür, Turizm, Ticaret, Eğlence ve Yaşam Merkezi proje görselleri (Samsun Büyükşehir Belediyesi, b.t)

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Yapılan analizler ve irdelemeler sonucunda, kentsel doku bağlamında morfolojik analizlerden tarihi ve kültürel bir miras olan fuar alanının kentin çeşitli açılardan kalkınmasına ve gelişmesine katkı sağladığı görülmektedir. Kıyı hattı dönüşümü 1960'lı yıllarda kentin coğrafi izini değiştirmiş ancak kentin ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan kalkınmasını sağlayan yeni bir kimlik ve anlam katmanı yaratmıştır. Ulaşım ağları analizinde fuar alanının var olduğu dönemde kendine özgü bir kentsel dokuya sahip olduğu görülmüştür. Fakat alana eklenen ulaşım arterleri (bulvar yolu, tramvay hattı, dolmuş güzergâhı) alanın parçalanarak özgün dokusunu yitirmesine neden olmuştur. Bu dönüşüm uygulaması kullanıcıların mekânsal tercihlerinde seçim yapmalarına neden olduğundan kullanıcı alışkanlıklarında değişimler, eylem edimlerinde de dönüşümler meydana gelmiştir. Alandaki demiryolu izleri kimlik ve hafıza katmanı olarak bulunduğu konumu korumaktadır. Kentsel dokudaki şekil-zemin analizlerine göre fuar alanının kurulduğu dönemlerde kamusal yaşam pratiğini güçlendiren bir nitelikte olduğu görülmektedir. Alandaki açık ve yeşil alan dağılımındaki hiyerarşi mekânın anlamını ve kimliğini güçlendiren bir etki yaratmıştır. Fakat yapılan dönüşüm uygulaması ile alana eklenen doluluklar boşlukların dahi tanımsız bir hale bürünmesine neden olmuş alan parçalı ve resmi bir kimliğe bürünmüştür. Bu durum aynı zamanda alanın tekdüzeleşmesine neden olmuştur. 1993 yılına kadar faaliyet gösteren fuar özellikle alana konumlandırılan Valilik Binası ve

Yabancılar Çarşısı ile etkisini yitirmiştir. Zamanla fuar işlevini yitiren alanda yer alan yapılaşmalar fuar bağlamından kopuk bir şekilde varlığını sürdürülmektedir. Bu bağlamda fuarın kentteki anlamını kaybettiği söylenebilir. Dolayısıyla fuara atfedilen ticari, rekreasyonel ve kamusal kimlik ve anlam katmanları zayıflamıştır. Yapılan morfolojik dönüşümlerin fuar alanı işlev ve eylem örüntülerini de etkilediğini söylemek mümkündür. Sosyal, kültürel, kamusal, seküler ve kolektif bir mekân olan fuar alanı var olduğu dönemde bütün kullanıcı profillerine hitap edebilen, kullanıcıların isteklerine cevap verebilen hem ticari hem de kamusal bir açık mekân olarak değerlendirilebilirken günümüzde alandaki işlev ve eylem örüntüleri basit dinlenme, oturma, kıyı seyir vb. pasif ve gündelik yaşam etkinliklerinin ötesine geçememektedir. Nitekim Samsun Fuarı'nın 1960 ve 1990'lı yıllar içerisinde dönemin ekspresyonist, natüralist ve modern mimarlık kimliğini yansıtan yapıların, pavyonların, stantların, sergileme ürünlerinin; kamusal, sosyal, ticari ve rekreatif potansiyelin kaybı da bu söylemi özetler niteliktedir. Kamusal mekânların kimliğini ve anlamını meydana getiren doğal, fiziksel (çevresel), psikososyal bileşenler yitirildiğinde bu mekânların tekdüzeleşmesi kaçınılmaz olmaktadır. Dolayısıyla Samsun Fuarı özelinde bilakis kıyı hattı, ulaşım ağları ve mimari yapılaşmalar çerçevesinde yaşanan değişimlerin alanı sıradanlaştırdığını söylemek mümkündür. Dönüşüm ve alandaki yeni düzenlemeler ile birlikte bir hafıza mekânı olan Samsun Fuarı kendine özgün morfolojik dokusunu, sosyal-kültürel, ticari yaşam pratiklerini kaybetmiş, kullanıcının alanla kurabileceği bağ zayıflamıştır. Nihai olarak, günümüzde alanda "fuar" kavramının somut örneklerinden izler bulabilmek ise neredeyse imkânsızdır. Bu bağlamda geçmiş ile günümüz arasındaki çizgiyi de zedeleyen bu durum fuarın kimlik ve anlamının yaşatılmasını zorlaştırmaktadır. Bu noktada çalışma, giriş bölümünde değinilen *"kamusal açık mekânların özgün nitelikleri göz ardı edilerek, mekânsal izler okunmadan yapılan dönüşüm uygulamaları kent kimliğinin, anlamının ve belleğinin yitirilmesine neden olmaktadır"* hipotezini desteklemektedir.

Günümüzde Samsun Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlıkları devam eden proje çalışması fuarın kaybolan kimliğinin, belleğinin geri getirilmesi ve canlandırılması açısından önemli bir adımdır. Bu bağlamda alana yapılacak olan "Yeni Samsun Fuar, Kültür, Turizm, Ticaret, Eğlence ve Yaşam Merkezi" projesinin günümüz modern kimliği ve çağdaş bir dil ile birlikte düşünülmesi, fuar dönemi morfolojisi, işlevleri ve sosyokültürel yaşamı, mekân belleğinin ve kimliğinin devamlılığı ve anlam kayıplarının önüne geçilmesi açısından önemlidir. Yeni düzenlemede yapılacak olan kentsel ve mimari müdahalelerde alanın fuar kimliğinden izler taşıyan aynı zamanda günümüz çağdaş mimarlık anlayışını yansıtan mevcut özgün yapıları koruyarak iyileştiren bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir. Samsun Fuar Alanı ile ilgili gelecekte yapılacak olan araştırmalarda fuara dair bilgisi olan kullanıcılar ile sözlü tarih çalışmalarının yapılması, kullanıcı görüş ve izlenimlerinin alınması, insan-çevre ilişkisi, mekân-kimlik ve bellek sürdürülebilirliğine kullanıcı gözünden katkı sağlaması adına fayda sağlayacaktır.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Bina Bilgisi Programı'nda Prof. Dr. İlknur Türkseven Doğrusoy danışmanlığında İrem Dinçler tarafından tamamlanan lisansüstü tez araştırmasından üretilmiştir. Çalışmada görsel materyal olarak yazar tarafından düzenlenerek kullanılan alana dair planlar için Samsun Büyükşehir Belediyesi'ne teşekkür ederiz.

5. KAYNAKLAR

- Akçura, G. (2009). *Türkiye sergicilik ve fuarcılık tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Akyol Altun, T. D. (2003). Dünya fuarlarının/expoların mimari değerlendirmesi: Türk Pavyonları. (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Arendt, H. (2018). *İnsanlık Durumu* (9.Baskı). (B. S. Şener, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi: 1958).

- Arıtan, Ö. (2008). Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, modernleşme ve cumhuriyetin kamusal mekân modelleri. *Mimarlık*, (342), s. 49-56.
- Ataöv, A. ve Osmay, S. (2007). Türkiye’de kentsel dönüşüme yöntemsel bir yaklaşım. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 24(2), s. 57-82, 4 Ekim 2021 tarihinde <http://jfa.arch.metu.edu.tr/content/view/68/37/> adresinden erişildi.
- Atik, S. (2020, 9 Mart). Samsun’un liman ve demiryolu sorunları (2). *Samsun Haber Gazetesi*, <http://www.samsunhabertv.com/yazarlar/887/samsunun-liman-ve-demiryolu-sorunlari-2> adresinden erişildi.
- Aydoğan, Z. A. (1970) 1970 Samsun Fuarı. *Karadeniz aylık ekonomi, turizm, kültür ve sanat dergisi*, 3, s.23-24.
- Baudrillard, J. (2020). *Tüketim toplumu* (13. Baskı). (N. Tural ve F. Keskin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi:1970)
- Bozdoğan, S. (2020). *Modernizm ve ulusun inşası*. (T. Birkan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2001).
- Bulut, F. (2010). *I. Dünya Savaşı yıllarında İzmir’de eğlence kültürü ve toplumsal yaşama etkileri*. (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- Can, N. (1999). *Kent kimliği*. (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Carmona, M., Heat, T., Oc, T., ve Tiesdell, S. (2003). *Public places-urban spaces*. http://164.125.174.23:8080/lee/Matthew%20Carmona_Public%20Places.pdf adresinden erişildi.
- Çakır, Ş. (1993, 28 Mart). İçler acısı. *Hürriyet Gazetesi*. <https://www.gokcekoleksiyon.com/urun/hurriyet-gazetesi-karadeniz-eki-28-mart-1993-samsun-3-puan-pesinde-gz21968> adresinden erişildi.
- Demirseren Çöl, Ş. (1998). *Kentlerimizde kimlik sorunu ve günümüz kentlerinin kimlik derecesini ölçmek için bir yöntem denemesi*. (Yayımlanmış doktora tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Er, M. ve Şener, S. (1972, 6 Temmuz). Samsun ve Kocaeli fuarları ilgi görüyor. *Milliyet Gazetesi*.http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/Q_x2F_i_x2F_Xpj6_x2B_x2B_NK2Pakgm_x2F_EQQ_x3D_x3D adresinden erişildi.
- Erdönmez, M. E. ve Akı, A. (2005). Açık kamusal kent mekânlarının toplum ilişkilerindeki etkileri. *Megaron*, 1(1), s. 67-87.
- Erip, C. (1998). *Ülkemizde 1950’li yıllar sonrası yaşanan iç göçlerin kent kimliğine mekânsal etkileri üzerine bir araştırma*. (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- French, P. W. (1997). *Coastal and estuarine management*. London: Routledge
- Gökgür, P. (2008). *Kentsel Mekânda Kamusal Alanın Yeri*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Güvenli, S. (1968, 16 Temmuz). Samsun Fuarı, altı yılda dört misli büyüdü. *Cumhuriyet Gazetesi*, <https://www.cumhuriyetarsivi.com/monitor/> adresinden erişildi.
- Hamalı, A. (2015, 10 Şubat). Büyük Samsun Otelini tarihe gömmek için acele etmediler mi? *Haber Gazetesi*. <https://www.habergazetesi.com.tr/yazarlar/8474/buyuk-samsun-otelini-tarihe-gommek-icin-acele-etmediler-mi> adresinden erişildi.
- Harvey, D. (2019). *Sosyal Adalet ve Şehir*. (Moralı, M. Çev.). İstanbul: Metis Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi: 1973).
- Jacobs, J. (2017). *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı*. (Doğan, B. Çev.). İstanbul: Metis Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi: 1961).
- Karpat, G. (2009). *İzmir Kültürpark ve fuar alanının tarihsel gelişim sürecinin araştırılması ve geleceğe yönelik tasarım programının oluşturulması*. (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Kaypak, Ş. (2010). Antakya’nın kent kimliği açısından irdelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), s. 373-392.
- Keskin, M. Ç. (2021). Mimarlık, endüstri ürünleri ve grafik tasarım ara kesitinde bir yapı: Samsun Fuarı TEKEP Pavyonu. *Mimarlık Dergisi*, sayı: 418, s. 51-55.
- Lynch, K. (2018). *Kent İmgesi* (10. Baskı). (İ. Başaran, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Madanipour, A. (1999). Why are the design and development of public space significant for cities? *Environment and planning B: Planning and design*, 26(6), s. 879-891. doi: 10.1068/b260879
- Madanipour, A. (2003). *Public and private spaces of the city* (1. Baskı). Londra: Routledge.
- Orhan, A. (1987, 28 Temmuz). Şeytanlar ve Melekler. *Milliyet Gazetesi*. <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=samsun fuarı&isAdv=false> adresinden erişildi.
- Özkul, K. ve Sönmez, D. (2019, Nisan). *Anadolu Selçuklu Dönemi taş işlemeciliğinde aslan figürü*. 3. Uluslararası Sanat ve Estetik Sempozyumu, Gaziantep.
- Pluta, A. (2017). Urban void as a potential of the contemporary city development. *Biblioteka Regionalisty*, (17), s.95-104.
- Pöğün Zander, Y. (2015). İzmir Enternasyonal Fuarı pavyonları (1936-1940). *İzmir Kültürpark'ın Anımsa(ma)dıkları temsiller, mekânlar, aktörler* (1. Baskı) içinde (189-212). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sanoff, H. (2000). *Community participation methods in design and planning*. 12 Haziran 2021 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/235700897_Community_Participation_Methods_in_Design_and_Planning adresinden erişildi.
- Sarısakal, B. (2007). Samsun Eğlence Tarihi. İstanbul: Seçil Ofset.
- Stren, R. E. ve Polése, M. (2000). *The social sustainability of cities: Diversity and management of change*. 17 Şubat 2021 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/269846009_The_Social_Sustainability_of_Cities_Diversity_and_the_Management_of_Change adresinden erişildi.
- Şahinkaya, S. (1965, 1 Temmuz). Karadeniz Fuarı bugün açılıyor. *Milliyet Gazetesi*. http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/AZVktftg4XTawNUIg1a8NA_x3D_x3D_ adresinden erişildi.
- Taşçı, M. (2018, 3 Eylül). Fuarlar Şehri Samsun. <https://www.samsunhaber.com/ozel-haber/samsunun-fuar-tarihine-bir-bakis-h39510.html> adresinden erişildi.
- Uzun, A. (2000). Samsun'da kıyı yönetimi. *Türk Coğrafya Dergisi*, (35), s. 51-68.
- Yazıcı, M. (2013). *Resolving the historic urban tissue by tracing the changes as a basis for its conservation; Samsun from 20th century untill today*. (Yayımlanmış yüksek lisans tezi), Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, C. (2011, Ekim). *Samsun Şehri; Kuruluş Yeri, Nüfus ve Kentsel Gelişim Özellikleri*. Samsun Sempozyumunda sunulan bildiri. Samsun.
- Yurtoğlu, N. (2018). Cumhuriyet Dönemi ziraatte makineleşme sürecinde Türkiye Zirai Donatım Kurumunun (TZDK) yeri ve önemi (1943-1960). *Tarih Okulu Dergisi*, 10 (29), s.277-312.
- _____, (1979, 20 Haziran). Samsun 19 Mayıs fuarı bugün törenle açılıyor. *Milliyet Gazetesi*. http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/XwKj3AcMuiS4_x2B_p_x2F_UM2FyhA_x3D_x3D_ adresinden erişildi.
- _____, (1983, 30 Mart). Karadenizli film ve sahne sanatçıları Samsun'da bir sanat festivali düzenliyor. *Milliyet Gazetesi*, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/dJqbY9tOWoOky_x2F_1CrU2xlw_x3D_x3D_ adresinden erişildi.
- _____, (1984, 31 Temmuz). *Sabri Acar Başpehlivan*. *Milliyet Gazetesi*. http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/LdWUDm6L7O9adwFmzKZGzQ_x3D_x3D_ adresinden erişildi.
- _____, Samsun Fuarı'nın kuyu içinde dönen efsane motorcularının yaptığı şovun görüntüleri. (2020, 25 Ekim). <http://m.samsunkenthaber.com.tr/haber/samsun-haber/samsun-fuarinin-kuyu-icinde-donen-efsane-motorcularinin-yaptigi-sovun-goruntuleri/10955.html> adresinden erişildi.

İnternet adresleri

Resim 1: Samsun Kent Müzesi Arşivi, [Erişim tarihi: 7 Temmuz 2020]

Resim 2-3: <https://www.google.com/intl/tr/earth/>. [Erişim Tarihi: 25 Aralık 2020]

- Resim 4-7: <https://www.google.com/intl/tr/earth/>. [Erişim Tarihi: 01 şubat 2021]
Resim 5: <httpswww.samsun2019.com.tricerik77gecmisten-gunumuze-samsun> [Erişim Tarihi: 23 şubat 2020], Flickr (2019)
Resim 8: MKE Pavyonu.
<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=33515&start=135>. [Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2021]
Resim 12: <https://samsun.bel.tr/proje/yeni-samsun-fuar-kultur-turizm-ticaret-eglence-ve-yasam-merkezi>. [Erişim Tarihi: 15 Nisan 2021]
Yabancılar şarşısı. (2019). <https://samsun.bel.tr/turizm/yabancılar-carsisi>. [Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2021]